

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Метою дослідження є обґрунтування важливості розвитку культурної політики в Україні в контексті національного культурного простору. **Методологія дослідження** ґрунтується з сукупності методів аналізу, синтезу, порівняльного. Історичний та ретроспективний методи забезпечили розкриття проблеми розвитку культурної політики в Україні в контексті національного культурного простору в історико-культурологічному аспекті. Подано основні дослідницькі підходи до проблеми розвитку культурної політики. Запропоновано власне визначення поняття розвитку національного культурного простору. **Наукова новизна** полягає у виявленні інтерпретацій поняття «культурна політика», що пропонують варіанти реалізації державної культурної політики та демонструють можливість існування культури без жорсткого контролю з боку державних органів, пропонуючи різні шляхи залучення недержавних інвестицій у сферу культури. **Висновки.** Культурна політика залежить від двох найважливіших умов: по-перше, від розвитку культури відповідно до її природи, основних закономірностей і вирішення завдань, що стоять перед нею; по-друге, від існування взаємозв'язку між концепцією розвитку й управління в культурі з концепцією становлення нового суспільства, його політичною, економічною та духовною сферами.

Ключові слова: національний культурний простір, національна культура, національна культурна політика, державна культурна політика.

Недзельський Роман Стефанович, соискатель Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Проблема развития культурной политики в Украине в контексте национального культурного пространства

Целью исследования является обоснование важности развития культурной политики в Украине в контексте национального культурного пространства. **Методология исследования** основана на совокупности методов анализа, синтеза, сравнительного. Исторический и ретроспективный методы обеспечили раскрытие проблемы развития культурной политики в Украине в контексте национального культурного пространства в историко-культурологическом аспекте. Представлены основные исследовательские подходы к проблеме развития культурной политики. Предложено собственное определение понятия развития национального культурного пространства. **Научная новизна** заключается в выявлении интерпретаций понятия «культурная политика», предлагающих варианты реализации государственной культурной политики и демонстрируют возможность существования культуры без жесткого контроля со стороны государственных органов, предлагая различные пути привлечения негосударственных инвестиций в сферу культуры. **Выводы.** Культурная политика зависит от двух важнейших условий: во-первых, от развития культуры в соответствии с ее природы, основных закономерностей и решения задач, стоящих перед ней; во-вторых, от существования взаимосвязи между концепцией развития и управления в культуре концепции становления нового общества, его политической, экономической и духовной сферами.

Nezelsky Roman, Applicant of the National Academy of Managerial Staff of Cultural and Arts

The problem of Development of Cultural policy in Ukraine in the Context of the National Cultural Space

The purpose of the study is to examine the importance of the development of cultural policy in Ukraine in the context of the national cultural space. **The methodology** of the research is based on a set of methods of analysis, synthesis, comparative. Historical and retrospective methods provided the disclosure of the problem of the development of cultural policy in Ukraine in the context of the national cultural space in the historical context. The article is devoted to the study of the state of development of cultural policy in Ukraine in the context of the national cultural space. The main research approaches to the problem of cultural policy development are presented. The actual definition of the concept of development of the national cultural space is proposed. The scientific novelty consists in identifying the interpretations of the notion of "cultural policy" that propose variants of the implementation of the state cultural policy and demonstrate the possibility of a culture without strict control by government agencies, offering different ways of attracting non-state investments into the sphere of culture. **Conclusions.** Cultural policy depends on two most important conditions: first, on the development of culture in accordance with its nature, the basic laws and solutions to the challenges facing it; secondly, the existence of a relationship between the concept of development and management in culture with the concept of the formation of a new society, its political, economic and spiritual spheres.

Key words: national cultural space, national culture, national cultural policy, state cultural policy.

Актуальність дослідження. Стан сучасної державної культурної політики в нашій країні може бути визначений як проблемний, що детерміновано певними суперечностями. По-перше, між національно-державною ідеологією і фактично здійснюваною культурною політикою і, по-друге, між діяльністю інститутів управління культурою й актуальною потребою у трансформації їхніх функцій. Це призводить до того, що активність держави у сфері культури не відповідає реальній соціокультурній ситуації, запитам суспільства, а заявлені процеси модернізації гальмуються інерційністю в діяльності самих культурних інститутів, розривом між політичними цілями, соціальними завданнями та їхнім практичним здійсненням. Подолання цієї кризи є неможливим без розробки цілісних і несуперечливих концептуальних підстав сучасної культурної політики та діяльності культурних інститутів.

Необхідність критичного осмислення нинішнього стану розвитку культурної політики в країні передусім спонукає вітчизняних науковців до розгляду окремих аспектів взаємодії культурного середовища з практикою державного будівництва, пошуку моделей єдності культури і мислення.

Мета статті – акцентувати на важливості розвитку культурної політики в Україні в контексті національного культурного простору.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукові розвідки останнього часу свідчать, що більшість учених далекого та ближнього зарубіжжя визнають необхідність перегляду традиційних уявлень про державну культурну політику. Щодо вітчизняного наукового простору, то невелика кількість публікацій, оприлюднених з проблематики, зазвичай, також ілюструє вже усталене розуміння культури як сфери неполітичної й виводить її із царини пріоритетних напрямів суспільно-політичного розвитку. Унаслідок цього, питання про національну культурну політику держави набуло особливої актуальності й вимагає ретельного концептуального опрацювання.

В працях відомих українських і зарубіжних науковців досліджено історію розвитку національного культурного простору в Україні. Розпочалися позитивні зрушення щодо відродження історичної пам'яті, повернення забутої та забороненої культурної й мистецької спадщини, вивільнення творчої ініціативи, розгортання широкого спектру стильових напрямів, активізація культурного життя в регіонах, піднесення народної творчості.

Проте відсутні ґрунтовні розвідки нового національно-культурного відродження, не узагальнені напрями активізації процесів національного, релігійного, демократичного оновлення суспільства й не прослідковуються наукові підходи до їх аналізу.

Директор Українського центру культурних досліджень О. А. Гриценко, культурну політику розуміє як *комплекс операційних принципів, адміністративних і фінансових видів діяльності й процедур, які забезпечують основу дій держави в галузі культури*. Такі свідомі дії або утримання від дій у суспільстві спрямовані на досягнення певних культурних цілей шляхом оптимального використання всіх фізичних і духовних ресурсів, що їх має суспільство. Розглядаючи державну політику в культурній галузі як цілеспрямовану діяльність держави, автор окреслює три фактори, що визначають, по-перше, цілі держави (і не лише в культурній сфері); по-друге, принципові засади, якими держава керується у своєму ставленні щодо культури; по-третє, її адміністративні та господарські можливості, що залежать від характеру суспільного устрою та стану економіки [2, 15].

Культурна політика, як пишуть Л.В. Губерський, В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко, – це чітко скерована позиція суспільства, коли саме підпорядкування природи людині в матеріальній і духовній сферах підтримує такий стан суспільства, який гармонізує взаємовідносини людини і природи, з одного боку, а з іншого – забезпечує гармонійну рівновагу соціальних відносин між людьми, їхніх досить різних матеріальних і культурних цінностей [3, 16].

Українські культурологи С. В. Дрожинина і Т. О. Андреева дійшли висновку, що культурна політика – це процес надання умов і регулювання суспільством, державою, іншими суб'єктами культурного життя відносин, процесів, що формують, характеризують і реалізують культуру на сучасному етапі розвитку певної людської спільноти [1, 14-17].

На думку представника харківської культурологічної школи О. В. Кравченка, поняття «культурна політика» є одним із тих, змістовна контраверсійність яких ілюструє характер культурних і цивілізаційних процесів в Україні. Фактично, йдеться про намагання поєднати дві стратегії в одній формулі. Вибір на користь модернізаційного або культуроохоронного проекту культурної політики держави може бути обумовлений як стратегічною метою, так і наявністю певного механізму їхнього впровадження.

На підставі нормативних документів, що анонують місію державних інституцій у забезпеченні суспільних культурних потреб, доводиться говорити не стільки про демократизацію як розбудову громадянського суспільства на основі вільної конкуренції за контроль над владою (у тому числі і за символічною), скільки про лібералізацію, як контрольований політичними та економічними елітами процес модифікації успадкованої патерналістської культурної моделі [4, 115].

Серед досліджень із проблематики варто відзначити роботи В. І. Малімона, який, визначаючи культурну політику як чинник реформування суспільства, у широкому сенсі розглядає її як сукупність принципів і норм, а також систему заходів щодо збереження, відродження, розвитку та поширення культури за допомогою різних державних і суспільних інститутів. У вузькому сенсі, на його думку, культурна політика – це діяльність держави в галузі культури. Особливого значення процес вироблення культурної політики на рівні розробки стратегічних цілей та реалізації тактичних завдань набуває в умовах кардинальних суспільних перетворень, коли саме від якості й продуманості політико-управлінських рішень залежить результат тих чи інших реформ, соціальних трансформацій, їх сприйняття суспільством.

Автор, разом із тим, визнає зворотний зв'язок між політикою та культурою: не лише культура формує політику і політиків, але й політики (особливо впливові), а також сама політика є одними з найбільш дієвих чинників культурних змін. Адже саме політики (вищі посадові особи) можуть суттєво вплинути на параметри розробки і відтворення культури. На сучасному етапі цивілізаційного розвитку зростає роль держави як носія історико-культурної пам'яті, генератора динамічних змін у різних сферах суспільства. Саме держава в системі відносин у сфері культури стає тією інстанцією, яка покликана інтегрувати, забезпечувати інтереси всіх суб'єктів культурного життя [6, 22-26].

Виклад основного матеріалу. Наведені інтерпретації поняття «культурна політика», навіть за наявності певних відмінностей, пропонують кілька узагальнюючих варіантів реалізації державної

культурної політики; демонструють можливість існування культури без жорсткого контролю з боку державних органів; пропонують різні шляхи залучення недержавних інвестицій у сферу культури; показують, що галузь культури навіть в розвинених країнах не може обходитися без підтримки держави, прямої або непрямої; стверджують, що вирішальним чинником розробки державної політики у сфері культури передусім є досягнення згоди між офіційними, творчими та суспільними суб'єктами відносно пріоритетності цілей культурного розвитку.

Зазначимо, що історичний акт про державну незалежність України (24 серпня 1991 р.) відкрив нові обрії перед українською культурою, яка вперше здобуває можливість творитися й розвиватися як єдина національна культура материка й зарубіжжя.

Одним із першочергових завдань молодого Української держави (1991 р.) знову стало відродження та розвиток культури. Відповідно розвиток української культури в умовах зростання національно-культурної ідентичності під час становлення незалежної держави свідчить про нове національно-культурне відродження, активізацію процесів національного, релігійного, демократичного оновлення суспільства.

Важливою й актуальною є проблема методології вивчення культурної політики. Як предмет дослідження культурна політика є досить складним феноменом, тому її осмислення вимагає особливого наукового підходу. Складність вивчення культурної політики обумовлена й тим, що, будучи загалом цілісною системою, вона постійно змінюється, не є певною стійкою константою (до речі, як і сама культура). Самі національні концепції культурної політики не бувають назавжди визначеними і статичними. Навпаки, вони постійно змінюються, тому що фокус пріоритетів культурної політики вельми рухливий. Це означає, що культурна політика постійно відтворює сьогодні проблему своїх власних термінів і буде це робити в майбутньому. У такому контексті варто зазначити, що визначальну роль у виробленні методології сучасної культурної політики, в активізації зусиль світової спільноти у проведенні узгодженої культурної політики відіграє ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти та культури (заснована 1945 р.).

У 2000 р. при секретаріаті ЮНЕСКО створений *відділ культурної політики*, який безпосередньо почав відповідати за розробку цілісного підходу до неї з охопленням всіх аспектів діяльності ЮНЕСКО в галузі культури. Така допомога з боку ЮНЕСКО дозволяє країнам ефективно переглядати або вдосконалювати свою культурну політику, розв'язувати подвійне завдання: з одного боку, вдосконалювати управління питаннями культури у сфері законодавчого регулювання, підготовки керівних кадрів; з іншого – домагатися, щоб культурна політика займала гідне місце у загальній державній політиці країни.

Саме ЮНЕСКО належить пріоритет у визначенні самого поняття «культурна політика». Приміром, у Статуті ЮНЕСКО (16 листопада 1945 р.) зазначається, що для підтримки людської гідності необхідним є широке розповсюдження культури й освіти серед усіх людей, бо світ, заснований лише на економічних і політичних угодах урядів, не зможе завоювати єдиної, міцної та щирої підтримки народів [7]. Отже, культурна політика, по-перше, виокремлюється від політики в цілому та від економіки, а по-друге, головним її завданням є розповсюдження культури з метою підтримки гідності людини.

Цілком зрозуміло, що незалежно від термінів реалізації програми, культурна політика Європейського Союзу ставить перед Україною два завдання. По-перше, осмислення власної культурної ідентичності, зокрема, того, наскільки вона у своєму нинішньому стані корелює з потребами розвитку особистості та консолідації населення України в рамках єдиної політичної нації та вписується в європейський культурний контекст. По-друге, формування такої державної культурної політики, яка була б спроможна задовольнити згадані потреби і відповідала б основним принципам культурної політики ЄС в цілому та країн Європи [5].

Головною парадигмою концептуальних підходів є домінування гуманістичних, людинотворчих основ. У культурі насамперед вбачають культивування справжньої людяності, тобто всього того, що у співтоваристві людей забезпечує можливості вільної та самодіяльної реалізації сутнісних сил спеціалізованих індивідів без руйнівних для суспільства наслідків. У свою чергу, політика, головним змістом якої стає відношення до людини як до самоцінності, здатна виступати як істотний формуючий чинник.

Це свідчить про наявність певного розриву між визначеннями культурної політики, які надані культурологами-теоретиками, і тими, хто вирішує завдання реального управління в галузі культури. Проте не можна не визнати, що рівень теоретичних узагальнень відкриває нові концептуальні можливості і дозволяє формулювати нові стратегічні цілі, тоді як «управлінські» визначення містять загалом тактичні складові, що відповідають на питання: як, з ким і за допомогою яких ресурсів культурна політика може бути реалізована. Тому співіснування подвійної парадигми в наявних визначеннях створює одночасно стратегічний і тактичний потенціал для розвитку цього поняття у перспективі.

На наш погляд, культурна політика залежить від двох найважливіших умов: по-перше, від розвитку культури відповідно до її природи, основних закономірностей і вирішення завдань, що стоять

перед нею; по-друге, від існування взаємозв'язку між концепцією розвитку й управління в культурі з концепцією становлення нового суспільства, його політичною, економічною та духовною сферами.

У контексті вищезазначеного, більш комплексного та глибокого осмислення потребують передусім проблеми: обґрунтування методологічної коректності та теоретико-методологічної продуктивності визначення культури як соціально-історичного феномену; виявлення таких інтерпретацій феноменів влади та культури, які б дозволили розкрити й описати апріорний характер їх взаємообумовленості; узагальнення та систематизація концептуальних підходів до поняття «державна культурна політика», що склалися у світовій та вітчизняній науці, з метою оцінювання можливості для визначення оптимальної моделі культурної політики сучасної України.

Література

1. Андреева Т. О. Теоретичні засади моделювання сучасної культурної політики демократичного суспільства URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/intelekt/2008_6/15.pdf (дата звернення: квітень 2019).
2. Гриценко О. А. Культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі. К.: УЦКД, 2000. 228 с.
3. Губерський Л. В., Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світоглядний аналіз. К.: Знання України, 2002. 580 с.
4. Кравченко О. В. Культурологічна парадигма державної культурної політики України. *Культура і сучасність*. К.: Міленіум, 2010. №2. С. 111-116.
5. Культурна політика України : національна модель у європейському контексті : Аналітична доповідь / Нац. ін-т стратегічних досліджень ; Відділ гуманітарної політики. К., 1912. 47 с. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Kul%5C_tura2012-6090f.pdf (дата звернення: квітень 2019).
6. Малімон В. І. Культурна політика держави як чинник реформування суспільства : автореф. дис. на здобуття вчен. ступ. канд. наук з державного управління : 25.00.02 / Нац. акад. держ. управління при Президентові України. Івано-Франківськ : Івано-Франківський нац. техн. ун-т нафти і газу, 2011. 20 с.
7. Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=c&sp=i&find=1&org=788.nreg=995_014 (дата звернення: квітень 2019).

References

1. Andreeva, T.O. (2008). Teoretichni zasady modelyuvannya suchasnoї kulturnoї politiki demokraticznogo suspilstva Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/intelekt/2008_6/15.pdf [in Ukrainian].
2. Gricenko, O. A. (2000). Culture and power. The theory and practice of cultural policy in the contemporary world [in Ukrainian].
3. Guberskij, L.V. (2002). Culture. Ideology. Personality: methodological and ideological analysis. Kyiv: Znannya Ukrainy [in Ukrainian].
4. Kravchenko, O.V. (2010). Cultural paradigm of the state cultural policy of Ukraine. *Cultura I suchasnist*, 2, 111-116 [in Ukrainian].
- 5.5. Ukrainian Cultural Policy: National Model in European Contextual: An Analytical Report. Retrieved from: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/kul%5c_tura2012-6090f.pdf [in Ukrainian].
6. Malimon, V. I. (2011). Cultural policy of the state as a factor in the reform of society. Thesis candidate. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
7. International regulations of UNESCO. Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=c&sp=i&find=1&org=788.nreg=995_014 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.12.2018 р.